

بررسی ارتباط هوش معنوی و مؤلفه‌های شخصیت در بین پرستاران بیمارستان‌های نظامی

A survey of the relationship of spiritual intelligence and personality components among nurses in military hospitals

تاریخ پذیرش: ۹۲/۱/۲۰

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۰/۱۸

Nazemi F.MSc[✉], Aghayousefi A.PhD
Shaghghi F.PhD

فاطمه‌ناظمی[✉] علیرضا آقا یوسفی^۱
فرهاد شقاقی^۲

Abstract

Introduction: In recent years, a new concept, spiritual intelligence, has been considered by psychologists in religious psychology. At the basis of the important role of spirituality in the areas of working, especially the critical jobs in treatment field, the aim of this study is to survey the relationship of spiritual intelligence and personality among nurses.

Method: This descriptive-correlational study carried out between the years 1390-91. The study population was three hospitals in Tehran that among nurses, 101 persons randomly selected. Tools of data collection were Integrative Spiritual Intelligence Scale and the Big Five Personality Inventory. To analyze data, Pearson correlation and multiple regression analysis were used.

Results: There was a positive relationship between spiritual intelligence and extroversion, openness, conscientiousness and agreeableness; on the other hand, there was a negative relationship between spiritual intelligence and neuroticism. However, the results showed that three dimensions namely extroversion, openness to experience and agreeableness can predict and interpret significantly 35% of spiritual intelligence changes ($p < 0/001$). Among the spiritual intelligence domains, the grace domain showed the similar results.

Discussion: Having a spiritual morale and mood is very helpful in fulfilling obligations and job satisfaction. Yet, it is strongly suggested that by introducing such a variable to the nurses and trying to enhance it, we can be effective on improving the care conditions.

Keywords: Spirituality, spiritual intelligence, extroversion, openness, agreeableness, Neuroticism, conscientiousness

چکیده:

مقدمه: در چند سال اخیر مفهوم جدیدی در حوزه روانشناسی دین مورد توجه روانشناسان قرار گرفته است، این مفهوم هوش معنوی است. بر پایه اهمیت نقش معنویت در محیط‌های کاری بخصوص مشاغل حساسی که در حیطه درمان ایفای نقش می‌کنند. هدف از انجام این پژوهش بررسی ارتباط هوش معنوی و ویژگی‌های شخصیت در بین پرستاران است.

روش: این پژوهش از نوع توصیفی - همبستگی است که در سال ۹۱-۱۳۹۰ انجام شد. جامعه مورد مطالعه را ۳ بیمارستان نظامی و غیر نظامی شهر تهران تشکیل می‌دهند که از بین پرستاران شاغل در آنها ۱۰۱ نفر بطور تصادفی انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه هوش معنوی پکیارچه و پنج عامل بزرگ شخصیت بود. کلیه داده‌ها با استفاده از روش ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج: رابطه هوش معنوی و ابعاد برون‌گرایی، تجربه‌پذیری، وجدان‌گرایی و دلپذیر بودن معنی‌دار و مثبت بود و بین نوروژگرایی و هوش معنوی رابطه منفی وجود داشت. همچنین نتایج رگرسیونی نشان داد که ۳ بعد برون‌گرایی، تجربه‌پذیری و دلپذیر بودن ۳۵ درصد از تغییرات هوش معنوی را به طور معنی‌داری ($P < 0/001$) تبیین و پیش‌بینی می‌کنند. از میان قلمروهای هوش معنوی، قلمرو شکر، نتایج مشابهی را نشان داد و ابعاد شخصیتی پیش‌بین، همانند مقیاس کلی هوش معنوی بود. **بحث:** در حیطه پرستاری داشتن یک روحیه معنوی، در انجام وظیفه و رضایت از شغل بسیار مفید و کمک‌کننده است. لذا پیشنهاد می‌شود با معرفی این متغیر به افراد و با تلاش در بهبود و ارتقا آن در بهبود فضای مراقبتی پیشرو باشیم.

کلیدواژه‌ها: معنویت، هوش معنوی، برون‌گرایی، تجربه‌پذیری، دلپذیر بودن، نوروژگرایی، وجدان‌گرایی

✉ **Corresponding Author:** Department of General psychology,
Payame-Noor University, Tehran, Iran
E-mail: fatemeh.nazemi@yahoo.com

✉ گروه روانشناسی عمومی، دانشگاه پیام نور تهران، ایران
۱- گروه روانشناسی، دانشگاه پیام نور تهران، ایران
۲- گروه روانشناسی، دانشگاه پیام نور تهران، قم، ایران

مقدمه

مسئله هوش به عنوان یک ویژگی اساسی که تفاوت فردی را در بین انسانها موجب می‌شود از ابتدای تاریخ مکتوب زندگی انسان مورد توجه بوده است. اما آغاز مطالعه هوش، غالباً بر جنبه‌های شناختی آن نظیر حافظه، حل مسئله و تفکر تأکید شده، در حالی که امروزه نه تنها جنبه‌های غیر شناختی هوش یعنی توانایی عاطفی، هیجانی، شخصی و اجتماعی مورد توجه قرار می‌گیرد؛ بلکه در پیش بینی توانایی فرد برای موفقیت و سازگاری در زندگی نیز مورد اهمیت واقع شده است (ونگ و لاو، ۲۰۰۳؛ نادری، ۱۳۸۹).

پس از گسترش مفهوم هوش به سایر مقوله‌ها، ظرفیت‌ها، توانایی‌های انسان و به خصوص مطرح شدن هوش هیجانی در روانشناسی، سازه جدیدی به عنوان هوش معنوی مطرح شد. ایمونز هوش معنوی را مجموعه‌ای از توانایی‌ها برای بهره‌گیری از منابع دینی و معنوی می‌داند. هوش معنوی سازه‌های هوش و معنویت را در یک سازه ترکیب نموده است. در حالی که معنویت جستجویی برای یافتن عناصر مقدس، معنایابی، هوشیاری بالا و تعالی است، هوش معنوی شامل توانایی برای استفاده از چنین موضوعات است که می‌تواند کارکرد و سازگاری فرد را پیش‌بینی کرده و منجر به تولیدات و نتایج ارزشمندی گردد. (رجایی، ۱۳۸۷)

هوش معنوی به عنوان یکی از مفاهیم جدید هوش، دربردارنده نوعی سازگاری و رفتار حل مسئله است که بالاترین سطح رشد را در حیطه‌های مختلف شناختی، اخلاقی، هیجانی و بین فردی شامل می‌شود (غباری بناب و همکاران، ۱۳۸۷) چنانچه توانایی برای سود جستن از منابع معنوی را به عنوان یک هوش قلمداد کنیم، پس این توانایی بایستی در حل مسائل زندگی و رسیدن افراد به اهداف کمک کند و منجر به سازگاری بهتر آنان گردد.

در این زمینه نظریه پردازان متعددی اظهار نظر کرده‌اند؛ البته در ابتدا زوهار و مارشال بودند که با در هم آمیزی روان‌شناسی، فیزیک، فلسفه و مذهب اصطلاح هوش معنوی را ساختند و آن را در کتاب هوش معنوی، هوش بنیادی (زوهار و مارشال، ۲۰۰۰) آوردند.

همچنین رابرت اموس^۳ (۲۰۰۰)، کاترین نابل^۴ (۲۰۰۱)، سانتوس^۵ (۲۰۰۶) و همچنین ایمونز کسانی بودند که در این خصوص نظریه پردازی کردند.

به گفته لمار^۶ در سال‌های اخیر، معنویت به عنوان بعدی فردی و با درک نقشی که در بهبودی دارد، توجه فزاینده‌ای را به دست آورده است (مظاهری، ۱۳۸۷). به نظر می‌رسد که ماهیت مؤلفه‌ها و نحوه ابراز هوش معنوی تحت تأثیر عوامل فرهنگی باشد، همچنین با توجه به تفاوت‌های افراد در ویژگی‌های شخصیتی، علایق معنوی، زمینه‌ها، اعمال مذهبی/ معنوی، مهارت‌ها و ظرفیت‌های وابسته به هوش معنوی نیز متفاوت می‌باشند (امونز، ۱۹۹۹؛ سهرابی، ۱۳۸۸).

در بسیاری از مطالعات شواهدی فراهم شد که مذهبی بودن و معنویت ابعاد مهمی از شخصیت افراد را بازنمایی کند. به گونه‌ای که بسیاری امیدوارند در مطالعات آینده شواهدی فراهم شود که در آن معنویت/ مذهبی بودن به عنوان بعد مهمی از شخصیت در زمینه بهزیستی روانی مطرح باشد (آنترینز^۷ و همکاران، ۲۰۱۰). تحقیقات اولیه‌ای که در زمینه ارتباط شخصیت و مذهبی بودن صورت گرفته از مدل آیزنک برای شخصیت استفاده شده است با این فرض که مذهبی بودن تا حدودی با تفاوت‌های فردی در زمینه صفات شخصیتی مطابقت دارد. تعدادی از مطالعات در حیطه‌ها و فرهنگ‌های مختلف به این نتیجه رسیدند که افراد مذهبی نمرات پایین تری در بخش روان‌پریشی کسب می‌کنند. دوریز^۸ و همکاران (۲۰۰۴) مطابق الگوی ۵ عاملی گشودگی نسبت تجربه را برای فهم پدیده مذهب بسیار حیاتی و مهم می‌دانند (دوریز و سیننز^۹، ۲۰۰۶). در این خصوص مرور فرا تحلیلی که از مطالعات اخیر در راستای دو متغیر مذهب و مقیاس ۵ عاملی شخصیت صورت گرفته نشان می‌دهد که هوشیاری و دلپذیری عواملی هستند که بیش‌ترین وابستگی را با مذهب دارند. البته این یافته‌ها در راستای مطالعاتی است که از ابرار^۳ بعدی آیزنک استفاده شده (آیزنک، ۱۹۹۸ و فرانسیس، ۱۹۹۲) این نتایج مشابه فراتحلیلی است که ساروگلو^{۱۰} (۲۰۰۲) انجام داده است.

الگوی ۵ عاملی متشکل است از نوروزگرایی که منعکس

وجود دارد که از بین آنها در مقیاس‌های شخصیت، مقیاس هوشیاری (۱۹ مطالعه) دلپذیری (۱۸ مطالعه) گشودگی نسبت به تجربه (۱۴ مطالعه) این نتیجه به دست آمده است (یانکر^{۱۶} و همکاران، ۲۰۱۲).

از طرفی عدم شناخت معنای زندگی یکی از مهمترین عواملی است که باعث بی‌هدفی در زندگی شخصی و اجتماعی افراد شده است. دلیل اصلی اهمیت هدفمندی آن است که افراد دارای معنا، قادر به حل مسائل پیچیده، ارزشی و چالشی در زندگی فردی، گروهی و سازمانی هستند. عدم تعهد به سازمان، دیر رسیدن سر کار، عدم رفتار شهروندی و جوانمردی در محیط کاری نمونه‌هایی از عدم شناخت معنای زندگی در محیط کاری است. برای شناخت معنای زندگی و حل مسائل ارزشی نمی‌توان فقط از هوش منطقی و عاطفی استفاده کرد بلکه باید از هوش ورای هوش‌های متعارف استفاده نمود که این موضوع در قالب مفهوم هوش معنوی بیان می‌شود. با توجه به این موضوع باید گفت در بین مشاغل، پرستاری حرفه‌ای است که با سلامتی مردم ارتباط تنگاتنگی دارد در این میان، افرادی که گرایش‌های معنوی دارند، هنگام رویارویی با آسیب، پاسخ‌های بهتری به وضعیت داده و موقعیت تولیدکننده فشار را بهتر مدیریت می‌کنند (مک وان ۲۰۰۰^{۱۷}) که این موضوع در مطالعه فراهانی کیا (۱۳۸۴)، لواسانی (۱۳۸۷) و یانگ^{۱۸} (۲۰۰۷) در خصوص پرستاران به تأیید رسیده است.

در این میان با وجود گستردگی که در خصوص ارتباط دو متغیر مذهب و شخصیت وجود دارد؛ تحقیقات زیادی در زمینه متغیر معنویت و خصوصاً هوش معنوی صورت نگرفته است. با توجه به این موضوع و جدید بودن سازه هوش معنوی و نظریه‌هایی که در رابطه با این هوش وجود دارد، برای پیش برد شناخت آن، مطالعه هوش معنوی با سازه‌های شناخته‌شده‌ای همچون شخصیت بسیار مفید است. همچنین با توجه به اهمیت این متغیر در زمینه کاری، مطالعه کردن آن در خصوص مشاغلی که نیازمند تعهد و احساس مسئولیت بیشتری است لازم و ضروری به نظر می‌رسد. بر اساس این موضوعات در این مطالعه به بررسی ارتباط دو متغیر هوش معنوی و شخصیت در بین پرستاران بیمارستان‌های نظامی پرداخته می‌شود.

کننده راه‌های متمایز از عکس‌العمل‌های هیجانی به موقعیت‌های استرس‌زا است. برونگرایی انعکاسی از صفاتی است که با شادابی و بانرژی بودن به خصوص در ارتباط با مردم مربوط می‌شود. گشودگی نسبت به تجربه دادن پاسخ مثبت به انواع متفاوتی از تجربه می‌باشد. دلپذیری مقیاسی است که نگرش ما نسبت به تعامل بین فردی را می‌سنجد و نهایتاً هوشیاری تفاوت‌هایی در انگیزش و پافشاری است.

در این میان پدمونت^{۱۱} این الگوی ۵ عاملی را پایه مفیدی برای مطالعه علمی مذهب و معنویت می‌داند. این مطلب وی را به سمتی هدایت کرد تا معنویت را به عنوان موضوع مطرحی در مدل ۵ عاملی ارزیابی کند. به گونه‌ای که آن را به عنوان عامل ثابتی در کنار سایر صفات انگیزشی که در این مدل مطرح است، قرار دهد. وی معنویت را به عنوان عامل ۶ شخصیت مطرح می‌کند. در یک بررسی که بر روی نمونه‌ای متشکل از مسلمانان، مسیحیان و هندوها در هند انجام داد دریافت که معنویت می‌تواند یک متغیر پیش بین در بین عوامل شخصیتی مطرح باشد (لیچ و لارک ۲۰۰۴^{۱۲}).

در فراتحلیلی که از ابزار ۵ عاملی استفاده شد ساروگلو دریافت که مذهب عمومی با برونگرایی، پذیرا بودن، هوشیاری، گشودگی و نوروزگرایی پایین مربوط است (جروم و کریستنسن ۲۰۰۴^{۱۳}). در مطالعه آرنو و هنینگس گارد^{۱۴} (۲۰۰۸) نیز که در خصوص ارتباط بین مذهبی بودن، معنویت و شخصیت صورت گرفته نتایج حاکی از ارتباط قوی بیت این ساختارهاست. تمامی متغیرهای معنویت و مذهبی بودن، نشان می‌دهد که ارتباطات قابل ملاحظه‌ای با الگوی ۵ عاملی وجود دارد. بیتس و ریچی^{۱۵} (۲۰۱۱) در مطالعه خود نشان دادند که سطوح بالاتر گشودگی با ذهن آگاهی مذهبی افزایش یافته، مربوط است و همچنین معنویت با گشودگی بالا مرتبط است.

مطالعه مروری دیگری نیز که در این زمینه صورت گرفته است نشان داد در مطالعاتی که بین سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۰ انجام شده، اثرات قابل ملاحظه‌ای بین متغیر مذهب/ معنویت با متغیرهای مختلف

روش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی از نوع همبستگی است. جامعه آماری شامل کلیه پرستاران بیمارستان نظامی و غیرنظامی (نجمیه، ساسان و بقیه‌الله) واقع در شهر تهران بود که در سال ۹۱-۱۳۹۰ مشغول به کار بودند. از میان پرستاران ۱۰۱ نفر به صورت نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند.

داده‌های به دست آمده با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیونی چند گانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. برای گردآوری داده‌ها از ابزارهای زیر استفاده شد.

مقیاس هوش معنوی (ISIS): یک ابزار خود گزارشی است که توسط ابرام و درایر در سال ۲۰۰۷ ساخته شد و شامل دو فرم کوتاه و بلند است. فرم بلند آن ۸۳ ایتِم و فرم کوتاه آن شامل ۴۴ ایتِم است که با افزودن یک سؤال ملاک به ایتِم‌های فرم کوتاه در مجموع، فرم کوتاه این پرسشنامه ۴۵ ایتِم دارد. اعتبار این آزمون از یک نمونه ۲۴۰ نفری به دست آمد که فرم کوتاه با تمام نمرات فرم بلند ISIS همبستگی ۰/۹۹ را نشان داد. همبستگی فرم کوتاه و بلند دامنه‌ای از ۰/۹۴ تا ۰/۹۸ را نشان می‌دهند. همچنین برای سنجش همسانی درونی مقیاس آلفای کرونباخ (۰/۹۷) محاسبه شد که ضریب پایایی نسبتاً بالایی بود (نادری، ۱۳۸۹). این شاخص شامل ۵ مقیاس مهم و بیست و دو زیر مقیاس است که بسیاری از ابعاد هوش معنوی که از تجزیه و تحلیل عمیق مصاحبه شناسایی می‌شود را تأیید می‌کند. این ۵ مقیاس

عبارت‌اند از هوشیاری، شکر، معنا، تعالی، صداقت و بیست و دو زیر مقیاس آن عبارت‌اند از زیبایی، بصیرت، آزادی، حق شناسی، ماندگاری، شادی، هدف، خدمت، خود برتر، کلی‌نگری، عمل، بستگی، تقدس، منیت زدودگی، متانت، تمامیت درونی، گشودگی، حضور و توکل (زارعی متین، ۱۳۹۰)

پنج عامل شخصیت (NEOPI-R): این آزمون توسط کاستا و مک کر (۱۹۹۲) طراحی شده و دارای ۶۰ عبارت است که پنج عامل بزرگ شخصیت، شامل روان رنجور خوبی در برابر ثبات هیجانی، برونگرایی در برابر درون‌گرایی، گشودگی به تجربه‌ها یا اندیشه‌ها، توافق در برابر تقابل و وجدانی بودن را می‌سنجد هر ویژگی شخصیتی با ۱۲ پرسش سنجیده می‌شود. روایی محتوای آنرا کاستاو مک کری بررسی نموده‌اند پایایی آن برای ویژگی روان رنجور خوبی ۰/۹۰، برای برونگرایی ۰/۷۸، برای گشودگی ۰/۷۶، برای توافق ۰/۸۶ و برای وجدان‌گرایی ۰/۹۰ گزارش شده است. (حق شناس، ۱۳۷۸)

یافته‌ها

جدول شماره ۱ میانگین و انحراف معیار نمره‌های ۵ عامل بزرگ شخصیت و هوش معنوی را در بین پرستاران نشان می‌دهد. همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود میانگین هوش معنوی ۳۲۱/۱۸ است. همچنین در بین ویژگی‌های شخصیتی میانگین روان آزردهی در پایین‌ترین سطح و میانگین وجدان‌گرایی در بالاترین سطح قرار دارد.

جدول ۱- یافته‌های توصیفی مربوط به مقیاس‌ها

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمترین	بیشترین
روان آزردهی	۱۰۱	۱۹/۷۰	۷/۳۰	۴	۳۵
برون‌گرایی	۱۰۱	۲۷/۸۸	۴/۷	۱۷	۴۰
تجربه‌گرایی	۱۰۱	۲۵/۱۱	۳/۴	۱۲	۴۰
دلپذیر بودن	۱۰۱	۳۱/۸۲	۵/۸	۱۶	۴۴
وجدان‌گرایی	۱۰۱	۳۳/۹۶	۶/۹	۱۳	۴۷
هوش معنوی	۱۰۰	۳۲۱/۱۸	۴۲/۱۷۶	۱۵۶	۴۱۴

نتایج در این جدول نشان می‌دهد که هوش معنوی و متغیرهای برون‌گرایی، تجربه‌پذیری، دلپذیر بودن، با وجدان‌گرایی ارتباط مثبت معناداری دارد و بین هوش معنوی و روان‌نژندی رابطه منفی معنادار وجود دارد.

در ادامه جهت بررسی ارتباط متغیرهای پژوهش از ضریب همبستگی پیرسون استفاده گردید. نتیجه ضرایب همبستگی بین هوش معنوی ابعاد شخصیت در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

جدول ۲- ضرایب همبستگی ساده بین ۵ عامل بزرگ شخصیت با هوش معنوی

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶
هوش معنوی	۱					
روان‌آزردگی	۰/۳۱**	۱				
برون‌گرایی	۰/۴۳**	۰/۳۷**	۱			
تجربه‌پذیری	۰/۳۴**	۰/۰۰۶-	۰/۲۰*	۱		
دلپذیر بودن	۰/۴۲**	۰/۴۷**	۰/۳۳**	۰/۱۲	۱	
وجدان‌گرایی	۰/۴۶**	۰/۴۲**	۰/۴۶**	۰/۳۲**	۰/۵۷**	۱
	$p < ۰/۰۱**$					$p < ۰/۰۵*$

می‌شود، از روش تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده شد. نتایج به دست آمده در جدول ۳ ارائه شده است.

در این مطالعه به منظور بررسی اینکه چه مقدار از واریانس هوش معنوی پرستاران توسط ابعاد شخصیتی آنان تبیین

جدول ۳- نتایج تحلیل رگرسیون پنج‌عاملی شخصیت با هوش معنوی

پیش‌بین	B	β	T	معنی‌داری	R	R^2	F	معنا داری
نوروزگرایی	-۰/۴۰۶	۰/۰۷۰	-۰/۷۰۱	NS				
برونگرایی	۱/۹۶۲	۰/۲۲۳	۲/۲۸۳	$p < ۰/۰۵$				
تجربه‌پذیری	۲/۱۹۱	۰/۲۲۶	۲/۵۱۲	$p < ۰/۰۵$	۰/۵۹۱	۰/۳۴۹	۹/۹۶۶	$P < ۰/۰۰۰$
دلپذیر بودن	۱/۵۹۷	۰/۲۱۸	۲/۰۲۷	$p < ۰/۰۵$				
وجدانگرایی	۰/۷۹۴	۰/۱۳۰	۱/۱۳۴	NS				

آمده، نشان می‌دهد که مقادیر بتای مربوط به متغیرهای برون‌گرایی، تجربه‌پذیری و دلپذیر بودن معنا دار است. خلاصه نتایج رگرسیونی ۵ عامل بزرگ شخصیتی با خرده‌مقیاس شکر و خرده‌مقیاس معنا در جدول شماره ۴ و ۵ نشان داده شده است.

بر اساس نتایج جدول ۳ ضریب رگرسیونی هوش معنوی با عامل شخصیت برابر با $R=۰/۵۹۱$ و با نسبت $F=۹/۹۶۶$ در سطح $P < ۰/۰۰۱$ معنا دار است. این پنج عامل شخصیت می‌توانند ۳۵ درصد از واریانس هوش معنوی پرستاران را تبیین کنند. مشاهده مقادیر بتای بدست

جدول ۴- خلاصه نتایج رگرسیون پنج عامل شخصیت با خرده مقیاس شکر

متغیر پیش بین	B	β	T	معنا داری	R	R^2	F	معنا داری
برون گرایی	۰/۷۷۳	۰/۲۸۳	۲/۸۴۰	$P < ۰/۰۰۶$	۰/۵۶۳	۰/۳۱۷	۰/۷۴۵	۰/۰۰۰
تجربه پذیری	۰/۶۲۱	۰/۲۰۶	۲/۲۴۹	$P < ۰/۰۵$				
دلپذیر بودن	۰/۵۶۶	۰/۵۶۶	۲/۲۷۵	$P < ۰/۰۵$				

جدول ۵- خلاصه نتایج رگرسیون پنج عامل شخصیت با خرده مقیاس معنا

متغیر پیش بین	B	β	T	معنا داری	R	R^2	F	معنا داری
نوروزگرایی	۰/۲۰۳	۰/۲۶۰	۲/۲۹۶	$P < ۰/۰۵$	۰/۴۰۸	۰/۱۶۷	۳/۷۵۹	$P < ۰/۰۰۵$
برونگرایی	۰/۳۱۰	۰/۲۶۰	۲/۳۶۳	$P < ۰/۰۵$				

رگرسیونی خرده مقیاس حقیقت و ۵ متغیر شخصیت نیز نشان داد که ۲۸ درصد از واریانس خرده مقیاس حقیقت را این پنج بعد شخصیت تبیین می‌کند. متغیر نوروز گرایی با مقدار بتای ($\beta = -۰/۵۰۲$) در سطح $P < ۰/۰۰۱$ معنا دار بود.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف مطالعه حاضر بررسی ارتباط ویژگی‌های شخصیت و هوش معنوی در بین پرستاران است. پرستاری به عنوان یکی از مشاغل مراقبت بهداشتی، بر سلامت افراد جامعه توجه دارد. از آنجا که در محیط کاری، پرستاران با مشکلات و استرس‌های فراوانی مواجه‌اند سلامت جسمانی و روانی آنان همواره در خطر است. در چنین شرایطی یک منبع درونی به این گروه کمک می‌کند و به زندگی آنان معنا و هدف می‌دهد (دنيس، مارشا و لیندا، ۲۰۰۶) هوش معنوی، برای حل مشکلات و مسائل مربوط به معنای زندگی و ارزش‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. این موضوع، اهمیت در نظر گرفتن این منبع درونی را در مورد این قشر خاص از جامعه مطرح می‌کند و البته این معنا دهی به واسطه متغیرهای متفاوتی تعدیل و تبیین می‌شود. یکی از این متغیرها، صفات و ویژگی‌های شخصیتی است.

بر اساس یافته‌های حاصل از پژوهش بین هوش معنوی و ویژگی‌های شخصیتی برون‌گرایی، تجربه

با توجه به نتایج بدست آمده در جدول شماره ۴، ضریب رگرسیونی خرده مقیاس شکر با پنج عامل شخصیت برابر با $R = ۰/۵۶۳$ با نسبت $F = ۸/۷۴۵$ در سطح $P < ۰/۰۰۱$ معنا دار است. بر اساس ضریب تعیین بدست آمده، متغیرهای شخصیت توانستند ۳۱ درصد واریانس خرده مقیاس شکر را تبیین کنند و از میان این ۵ عامل، مقادیر بتای سه متغیر برون‌گرایی، تجربه پذیری و دلپذیر بودن معنا دار بود.

نتایج جدول ۵ نیز نشان داد که ضریب رگرسیونی خرده مقیاس معنا با پنج عامل شخصیت برابر با $R = ۰/۴۰۸$ با نسبت $F = ۰/۱۶۷$ در سطح $P < ۰/۰۰۵$ معنا دار است و از میان متغیرهای شخصیت، دو متغیر نوروزگرایی و برون‌گرایی ۱۶ درصد واریانس خرده مقیاس معنا را تبیین کردند.

در خصوص سایر خرده مقیاس‌های هوش معنوی نیز باید گفت بر اساس نتایج به دست آمده متغیرهای شخصیت ۲۳ درصد از واریانس خرده مقیاس هشجاری را تبیین کردند. از بین این پنج متغیر نیز تنها مقدار بتای تجربه پذیری ($\beta = ۰/۲۴۰$) در سطح $P < ۰/۰۵$ معنا دار بود.

بر اساس ضرایب رگرسیونی متغیرهای شخصیت با خرده مقیاس تعالی، این متغیرها ۳۰ درصد واریانس خرده مقیاس تعالی را تبیین کردند و از میان پنج متغیر شخصیت، متغیر تجربه پذیری با مقدار بتای ($\beta = ۱/۱۳۲$) در سطح $P < ۰/۰۰۷$ معنا دار بود. ضرایب

قلمرو هشیاری که شامل ایت‌هایی از قبیل شهود، توجه و آگاهی و ساختن است. متغیر گشودگی نسبت به تجارب، بیشتر از بقیه عوامل این قلمرو را پیش بینی می‌کند. این رابطه بیانگر این موضوع است که افرادی با انعطاف پذیری بالا در مقابل تجارب مختلف توانمندی بیشتری برای شهود، توجه و ترکیب این تجارب و ایجاد یک ساخت دارند.

نتایج مربوط به قلمرو شکر مشابه مقیاس کلی هوش معنوی بر سه صفت برون‌گرایی، تجربه پذیری و دلپذیر بودن متمرکز بود. این رابطه در قالب خرده مقیاس‌های موجود در این قلمرو بیشتر نمایان است. این قلمرو مشتمل بر ۶ خرده مقیاس، زیبایی، تمیز، آزادی، حق شناسی، ماندگاری و شادی است. ارتباط برخی از این موارد در مطالعات مختلف با صفات شخصیتی مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهشگران بسیاری معتقدند صفات شخصیتی از طرق مختلفی بر شادکامی تأثیر می‌گذارند. (لایوبومیرسکی^{۱۹} و همکاران، ۲۰۰۵، احتشام زاده، ۱۳۸۷) و به طور اختصاصی طیف گسترده ای از تحقیقات نشان داده اند که برون‌گرایی به طور مثبت، روان آزدگی به طور منفی با شادکامی ارتباط یافته است (فارنهام، چنج^{۲۰}، ۱۹۹۸، چنج و فارنهام، ۲۰۰۲؛ دینر^{۲۱} و همکاران، ۲۰۰۰ کاستا^{۲۲} و همکاران، ۱۹۸۰؛ فرانسیس^{۲۳}، ۱۹۹۸؛ نیکجو، ۱۳۸۷؛ حقیقی و دیگران، ۱۳۸۵). درک زیبایی، احساس آزادی و حقیقت جویی نیز صفاتی هستند که عموماً در بین افراد برون‌گرا و افرادی که به دنبال تجارب مختلف هستند در عین حال روحیه توافق طلب دارند دیده می‌شود.

نتایج بدست آمده در خصوص قلمرو سوم نیز بیانگر این است که افراد برون‌گرا بیشتر در جستجوی معنا هستند. کسب این معنا عموماً از طریق تعیین هدف و علاقه مندی به خدمت در افراد صورت می‌گیرد. در کنار این نتیجه خصوصیات افراد نوروگرا نیز در صدی از این قلمرو را تبیین می‌کند، این موضوع را تنها بر اساس حساسیت‌ها و گاهی کمال گرایی‌هایی که در این گروه از افراد وجود دارد می‌توان شرح داد.

در دو قلمرو تعالی و حقیقت، افرادی که در مقابل تجارب مختلف از انعطاف بیشتری برخوردارند، توانمندی و فرصت بیشتری برای عمل و درک تقدس

پذیری، دلپذیر بودن و وجدان گرایی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. از میان این چهار عامل، بین وجدان گرایی و هوش معنوی رابطه مثبت قوی تری به دست آمد. از طرف دیگر بین هوش معنوی و روان آزدگی رابطه منفی معناداری وجود دارد. این یافته‌ها با نتایج مطالعه زارع و پدram (۱۳۹۱) که به بررسی ارتباط هوش معنوی با صفات شخصیت در بین دانشجویان می‌پردازد و همچنین مطالعه نصر اصفهانی و اعتمادی (۱۳۹۱) که ارتباط این دو متغیر را در کنار کیفیت زندگی در بین دانشجویان مورد بررسی قرار می‌دهد، همخوانی دارد.

نتایج به دست آمده در مطالعه عابدی و سرخی (۱۳۸۹) نیز مشابه نتایج به دست آمده بود. در این زمینه بیتس و ریچی (۲۰۱۱) نیز در مطالعه خود نشان دادند که سطوح بالاتر تجربه پذیری با معنویت مرتبط است. آرتو و هینگس گارد (۲۰۰۸) در خصوص ارتباط بین معنویت و شخصیت رابطه قابل ملاحظه‌ای را ذکر کرده است.

دوریز و همکاران نیز (۲۰۰۴، ۲۰۰۶) از بین متغیرهای شخصیت، وجدان گرایی و دلپذیری را عواملی می‌دانند که بیشترین وابستگی را با معنویت و مذهب دارند. یافته‌های پژوهش بیانگر این موضوع است که این الگوی ۵ بعدی، پایه مفیدی برای بهره گیری افراد از هوش معنوی است. با توجه به رابطه مشاهده شده بین هوش معنوی و ویژگیهای شخصیتی، به منظور بررسی قدرت پیش بینی ویژگیهای شخصیتی از رگرسیون چندگانه استفاده گردید. نتایج بدست آمده نشان داد که از پنج ویژگی، برون‌گرایی، دلپذیر بودن و تجربه گرایی با قدرت بیشتری واریانس هوش معنوی را تبیین می‌کنند. به اعتقاد وگان (۲۰۰۲) افرادی که هوش معنوی بالایی دارند، خصوصیات صداقت، دلسوزی، همدردی متقابل، بخشش و خیرخواهی را بیشتر نشان می‌دهند. این به گونه ای است که در بین افراد برون‌گرا، تجربه گرا و توافق طلب نیز این ویژگی‌ها بیشتر نمایان است.

وجود قلمروها و خرده مقیاس‌ها در ابزار مورد استفاده در این مطالعه در شرح ارتباط دو زمینه هوش معنوی و شخصیت بسیار کمک می‌کند. به گونه ای که در

پی‌نوشت‌ها

- 1- Wang & lung
- 2- Zohar & marshal
- 3- Emmos R
- 4- nabel
- 5- Santos
- 6- Lemmar
- 7- Unterrainer
- 8- Duriez
- 9- Seenens
- 10- Saroglo
- 11- Pedimont
- 12- Leach & Lark
- 13- Jorm & Christensen
- 14- Arnua & Henningsghuard
- 15- Bates & Ritchie
- 16- Yanker
- 17- McEwan
- 18- yong
- 19- Lyubomersky
- 20- Furenham & cheng
- 21- Diener
- 22- Costa
- 23- Francis

منابع:

- ۱- احتشام زاده، پروین؛ احدی، حسن؛ عنایتی، میر صلاح‌الدین؛ مظاهری، محمد مهدی و حیدری، علیرضا. (۱۳۸۷). رابطه برون‌گرایی، روان‌نژند‌گرایی، بخشودگی و راهبردهای مقابله اسلامی با شادکامی در دانشجویان دانشگاه‌های اهواز در سال ۱۳۸۷. دانش و پژوهش در روان‌شناسی، شماره ۳۸، ۶۳-۹۲
- ۲- حق‌شناس، حسن. (۱۳۸۷). هنجاریابی آزمون شخصیتی نئو، فرم تجدید نظر شده. فصلنامه اندیشه و رفتار، دوره ۴، شماره ۴، ۳۸-۴۷
- ۳- حقیقی، حسن؛ شکرکن، حسن؛ شهنی بیلاق، منیژه و نیسی، علی. (۱۳۸۵). رابطه الگوی ۵ عاملی شخصیت با احساس شادکامی در دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه شهید چمران. مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران، دوره سوم، شماره ۳
- ۴- زارع، حسین؛ پدرام، احمد و شیروانیان، الهه. (۱۳۹۱). پیش‌بینی هوش معنوی دانشجویان از روی

و امکان دستیابی به موقعیت‌های متعالی برایشان فراهم است. از طرف دیگر خصوصیات نوروزگرایی مانع از دریافت حقیقت می‌شود. در بین این گروه از افراد احساس حضور وجودی بالاتر و قدرت توکل کمتر به چشم می‌خورد و وجود برخی منیت‌ها فاصله این افراد و حقیقت را بیشتر می‌کند.

در نهایت نکته‌ای که قابل ذکر است در خصوص کم‌رنگ بودن قدرت پیش‌بینی صفت وجدان‌گرایی در خصوص هوش معنوی است براساس خصوصیات تحت پوشش این صفت، انتظار می‌رود که متغیر پیش‌بینی‌رومندی برای هوش معنوی باشد این در حالی است که در مطالعه حاضر با وجود رابطه مثبت معنی‌دار با هوش معنوی از قدرت پیش‌بینی کافی برخوردار نبود. علی‌رغم تلاش‌های زیاد برای انجام دقیق، این تحقیق نیز با محدودیت‌هایی همراه بوده است. یکی از آنها دسترسی نداشتن به متغیرهای دموگرافیک تمام نمونه مورد پژوهش بود، در صورتیکه اگر اطلاعات دموگرافیک تمام افراد نیز در کنار متغیرهای دیگر مورد بررسی قرار می‌گرفت تبیین‌ها به صورت دقیق‌تری انجام می‌شد. از طرفی با وجود جامع بودن ابزار مورد پژوهش، طولانی بودن پرسشنامه باعث ایجاد خستگی در پاسخ‌دهندگان می‌شد و در برخی موارد پاسخ‌دهندگان در درک بعضی سؤالات با مشکل مواجه بودند که این موارد محدودیت‌هایی را در این مطالعه ایجاد می‌کرد. همچنین نمونه گسترده‌تر می‌توانست در دقیق‌تر بودن نتایج به ما کمک کند. در نهایت به منظور رشد و تقویت هوش معنوی پیشنهاد می‌شود که به موضوع معنویت در زمینه‌های مختلف کاری و مدیریتی توجه بیشتری شود. در مرحله نخست معرفی هوش معنوی به عنوان یک ظرفیت وجودی و در نظر گرفتن این متغیر در گستره تحولی، بسیار مهم و ضروری است. کسب اطلاعات بیشتر در خصوص هوش معنوی در فرایند تحول و شکل‌گیری هویت کمک‌شایانی به مدیران و تصمیم‌سازان جامعه می‌کند تا در سطوح مختلف چه آموزشی، تربیتی، درمانی این متغیر را نیز در کنار متغیرهای دیگر لحاظ کنند.

- صفات شخصیتی آنها. تحقیقات علوم رفتاری، دوره ۱۰، شماره ۱، ۵۹-۶۸
- ۵- زارعی متین، حسن؛ خیر اندیش، حسن و جهانی، حوریه. (۱۳۹۰). شناسایی و سنجش مؤلفه‌های هوش معنوی در محیط کار؛ مطالعه موردی در بیمارستان لبافی نژاد تهران. پژوهش‌های مدیریت عمومی، دوره ۴، شماره ۱۲، ۷۱-۹۴
- ۶- سهرابی، فرامرز و ناصری، اسماعیل. (۱۳۸۹). بررسی مفهوم و مؤلفه‌های هوش معنوی و ساخت ابزاری برای سنجش آن. فصلنامه پژوهش در سلامت روان شناختی، دوره سوم، شماره ۴، ۶۹-۷۷
- ۷- فراهانی نیا، رحمت؛ عباسی، مژگان؛ گیوری، اعظم و حقانی، حمید. (۱۳۸۴). سلامت معنوی دانشجویان پرستاری و دیدگاه آنها در مورد معنویت و مراقبت معنوی از بیماران. نشریه پرستاری ایران، دوره ۱۸، شماره ۴۴، ۷-۱۴
- ۸- غباری بناب، باقر؛ سلیمی، محمد؛ سلیمانی، لیلا و نوری مقدم، ثنا. (۱۳۸۶). هوش معنوی، فلسفه، کلام و عرفان. اندیشه نوین دینی، شماره ۱۰، ۱۲۵-۱۴۸
- ۹- لواسانی، مسعود؛ کیوان زاده، محمد و ارجمند زاده، محمد. (۱۳۸۷). معنویت، استرس شغلی، تعهد سازمانی و رضایت شغلی در پرستاران شهر تهران. روانشناسی معاصر، دوره ۲، ۶۱-۷۳
- ۱۰- مظاهری، منیر؛ فلاحی خشک ناب، مسعود؛ مداح، سید باقر و رهگذر، مهدی. (۱۳۸۷). نگرش پرستاران به معنویت و مراقبت معنوی. فصلنامه پایش، دوره ۸، شماره اول، ۳۷-۴۱
- ۱۱- نادری، فرح؛ عسگری، پرویز؛ روشنی، خدیجه و مهتری آدریانی، مریم. (۱۳۸۹). رابطه هوش معنوی و هوش هیجانی با رضایت از زندگی سالمندان. یافته‌های نو در روانشناسی، سال چهارم، شماره ۱۷، ۱۲۷-۱۳۸
- ۱۲- نصرافهانی، نرگس و اعتمادی احمد. (۱۳۹۰). رابطه ویژگیهای شخصیتی با هوش معنوی و کیفیت زندگی در دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی. مجله تخصصی پژوهش و سلامت، دوره ۲۰، شماره ۲، ۲۲۶-۲۳۵
- 13-Denis,L.M.,Marsh,J.B.,&Linda,M,L.
- (2006).spiritual development of nursing students' developing competence to provide spiritual care to patients at the end of life. *Journal of nursing education*,45,363-370
- 14-Duriez, B.,& Soenens,B.(2009). personality, identity styles and religiosity:An integrative study among late and middle adolescents. *Journal of adolescents*,29,119-135
- 15-Henningsward,J,M, & Arnau,R.(2008). Relationships between religiosity, spirituality and personality: A multivariate analysis. *Personality and individual differences*,45,703-708
- 16-Jorm,A.F.& Christese,H. (2004). Religiosity and personality evidence for non-liner association. *Personality and individual differences*,36,1433-1441
- 17-Leach,M.,& Lark,R.(2004). Does spirituality add to personality in the study of trait forgiveness? *Personality and individual differences*,37,147-156
- 18-Lewis,G.J.,Ritghie,S.J.,& Bates,T.G.(2011).The relationship between intelligence and multiple domains of religious belief: evidence from large adult US sample. *intelligence*,39,468-472
- 19-McEwan,W.(2004) spirituality in nursing : what are the issues?*Orthopnurs*,23,327-320
- 20-Nasel,D.D.(2004). Spiritual orientation in relation to spiritual intelligence :A consideration at traditional Christianity and new age/ individualistic spirituality ;unpublished thesis. The university of south Australia
- 21- Saroglo, V.(2002). Religion and the big five factor of personality: A meta analytic review . *Personality and individual differences* ,32,15-25
- 22- Unterrainer,H.F., Lewis,A.J.,& Fink,A.(2012).Religious /Spiritual Well-being ,personality and mental health:Areview of results and conceptual issues. *Journal relig health*. www.pubget.com/paper/22965652
- 23-Vaghan,F.(2002). What spiritual intelligence? *Journal of humanistic psychology*,42,16-23

- 24- Wikipedia.(2010). Theory of multiple intelligence retrieved 21 Sept.
[Http://en.wikipedia.org/wiki/theory of multiple intelligence](http://en.wikipedia.org/wiki/theory_of_multiple_intelligence)
- 25- Yonker, J.E., Schnabelrauch, CH.A., & Dehaan, L.G.(2012). The relationship between spirituality And religiosity an psychological outcomes in adolescents and emerging adults: A meta-analysis review .Journal of adolescents, 35, 299-344
- 26- Yong, K. & Mao, X.(2007). A study nurses' spiritual intelligence: Across sectional questionnaire survey international .Journal of nursing study, 44, 999-1010